

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clvveri[i] Sicilia Antiqva

Clüver, Philipp

Lvgdvni Batavorvm, 1619

Cap. XV. Gela fluvijs & urbs; quae antea Lindii. Geloi sive Gelenses campi.
Apollinis statua. Achates & Vagedrusa amnes. Gelonium stagnum: & duo
mirandi fontes. Agrigentum urbs; quae antea Omphace. ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-14145

Hoc est: Hyperiam quidam Siciliae urbem aiunt esse, quae postea Camarina dicta. alii vero insulam volunt, prope Cyclopium terram. Stephani epitomator: Ἰπέρεια, πηγή Μεσίδος, ἢ πόλις Σικελική. id est: Hyperia, fons Mescidis; & item urbs Sicula. Hesychius: Ἰπέρεια, ἢ τῶν Φαιδίων πόλις ἐκρήνη. id est: Hyperia; Phaeacum urbs & fons. fortassis heic interiit ultima vox Μεσίδος. Svidas simpliciter: Ἰπέρεια, ὄνομα κρήνης. id est: Hyperia, nomen fontis. At & ipse haud dubie Svidas, unā cum Stephano & Hesychio, intellexit fontem illum Mescidis, Homero Iliad. lib. vi celebratum. Verum enimvero aut Hipparis fluvius ab istā Hyperia nomen traxit, aut haec ex illius vocabulo omnis Homero conficta est.

Ὁ Ὠανὸς hinc ποταμὸς, id est, OANVS amnis, Pindaro loco supra scripto ad Camarinam memoratus, nullus alius esse potest, quā quam quem ab orientali urbis latere fluvius. nunc vulgò Frasculari & Frasculani adpellari dixi. De hoc Scholia ad Pindarum: ποταμὸς ἐν καμαρίνῃ Ὠανός. id est; Oanus, fluvius apud Camarinam.

CAP. XV.

Gela, fluvius & urbs; quae antea Lindii. Geloi campi. Apollinis statua ingens. Achates & Vagedrusa amnes. Gelonium stagnum. Agrigentum urbs; quae antea Omphace. Acragas & Hypsa fluvii.

20

Reliquum hinc à Camarinā ad Lilybaeum versūs litus ipsorum veterum auctorum discrepantiā obscurius incertiusque effectum esse videtur. Ptolemæus ita habet: Ἰπώρη ποταμὸς ἐκβολαί, Ἰμέρα ποταμὸς ἐκβολαί, Ἀκράγαντινων ἐμπόριον, Ἰψα ποταμὸς ἐκβολαί, Ἡράκλεια, Ἰσέρος ποταμὸς ἐκβολαί, Σοσίης ποταμὸς ἐκβολαί, Πινία, μαζάρα ποταμὸς ἐκβολαί, Σελινώντιος ποταμὸς ἐκβολαί, Ἀκίθις ποταμὸς ἐκβολαί, Λιλύβαιον πόλις ἢ ἀκρῶ. Id est: Hipori amnis ostium, Himerae fluminis ostium, Acragantinorum emporium, Hypsa fluminis ostium, Heraclea, Isburi fluvii ostium, Sossii amnis ostium, Pintia, Mazara fluminis ostium, Selinantis amnis ostium, Acithii fluvii ostium, Lilybaeum opidum & promontorium. At Plinius, lib. iii, cap. viii, sic: Opidum Camarina; fluvius Gelas; opidum Acragas, quod Agrigentum nostri dicere: Thermae colonia; amnes Atys & Hypsa, Selinus opidum: Lilybaeum ab eo promontorium. Ita scilicet longè diversissimo tractu Hypsam refert Plinius, à Ptolemæi ordine; quando Selinus opidum circa extremam huius lateris partem fuit; ut post ostendetur. Sed ad Agrigentum, quod opidum hodieque vulgò dicitur Gergenti, fuisse Ptolemæi Hypsam, mox infra docebo. de Plinii verò Hypsā post agetur.

Ὁ Γέλας ποταμὸς, id est GELA fluvius, & eiusdem nominis urbs, memorantur Herodoto, Thucydidi, Aristophani, Scylaci, Virgilio, Ovidio, Diodoro, Plinio, Silio, Diogeni, Stephano, Vibio, Svidæ, Etymologo, & aliis. Virgilius, Aeneid. lib. iii:

GELA, fluvius, & urbs; quae antea LINDII.

Adparet Camarina procul, campique Geloi,

Immanisque Gela fluvii cognomine dicta.

Ovidius, Fastor. lib. iii:

Et te vorticibus non adeunde Gela.

Silius, Virgilii perpetuus imitator, lib. xiiii:

Venit, ab amne trahens nomen, Gela: venit Halesa.

Claudianus, de Raptu Proserpinæ lib. ii:

Nomenque, Gelan, qui praeiit urbi;

Concelebrant.

Vibius, in Catalogo fluminum: Gela, Sicilia; à quo opidum. Scholia in Pindari Olympior. oden ii: ἐν Σικελίᾳ Γέλας ὀμώνυμος τῇ ἐκεί πόλει Γέλα βεῖ. id est: In Sicilia amnis eodem cum urbe illic nomine fluit. Stephani epitomator: Ἀκράγαντες, πόλεις πέντε Σικελίας, ἀπὸ ποταμῶν ὁμαρρῶντος. Φησὶ γὰρ Δέρεξ, ὅτι αἱ πόλεις τῶν Σικελικῶν πόλεων ἐκ τῶν ποταμῶν ὀνομαζόντων. Συρακῆσας, Γέλαν, Ἰμέραν, Σελινώντα, καὶ Ἐρύκλιον, καὶ Κάμικον, Ἀλυσόν τι, καὶ Θέρμον, καὶ Καμαρίναν. Id est: Acragantes urbes sunt quinque: quarum una Sicilia, à flumine pralabente dicta. At quidam Duris, plerasque Sicularum urbium ab amnibus nomina accepisse: Syracusas scilicet, Gelam, Himeram, Selinuntem, Phenicuntem, Erycen, Camichum, Halycum, Thermum, & Camarinam. Thucydides, lib. vi: Γέλαν δὲ Ἀντίφρημ ἐκ Ῥόδα καὶ Ἐνίμω ἐκ Κρήτης ἐπίκτας ἀρχόντες,

καὶ ἱπ

- pariter Græcis auctoribus non Γελαῖ, sed Γελαῖον dicitur. Et quid illud ab Gelone Γελαῖον erat, nisi gentilitium? Certè id voluit ipse Stephanus; nempe à Γέλα quidem per analogiam fuisse dicendum Γελαῖον, quemadmodum à Καμαρίνα, Γελαῖον, & id genus alia: verum Abironem & quotidianam consuetudinem docere, dicendum esse Γελαῖον: quod ipsum quum novæ sit atque inusitata formationis, non à Τέλα, sed à Γέλων deductum videri. Scripsit igitur ipse Stephanus; τὸ ἔθνικόν Γελαῖον, & Γελαῖον. id est; *Gentile est Gelous: non Gelous*. At mendum istud satis antiquum est: nec dubitaverim, errore potius atque ignorantia epitomatoris factum, quam
- 10 librarii lapsu. sic quidpe apud Svidam quoque: τὸ ἔθνικόν Γελαῖον, & Γελαῖον. & apud Etymologum: τὸ ἔθνικόν, Γελαῖον. Atque illi sanè grammatici, sive exscriptores, longè imperitiùs fecerunt, qui in epistolis Phalaridis, ad Camarinenses atque Ennenses scriptis, non modò pro vocibus Γέλαν & Γελαῖον subjecerunt Γέλλαν atque Γελλῶν: sed etiam pro Γελαῶν, Γελλῶν. à quo rectum etiam casum reperio in Scholiis ad dictam Pindari Olympior. ὁδὸν 11, εἰ Γελλῶν. idque eò absurdius, quòd mox sequatur obliquus τῶν Γελαῶν: quamvis ibidem frequenter sit Γέλλαν, & Γέλλαν. Caterum condita urbs fuit anno, ut ait Thucydides, xlv post, quàm Syracusæ condita fuere; id est, Olympiadis xxxi anno 111; ante natum Iesum anno 1000. nam Syracusas conditas fuisse Olympiadis xi anno 11, id est, ante natum Christum anno 1000xxxv; suprà ostensum est. Ab initio autem, quum conderetur, dicta fuit οἱ Λίνδοι, LINDOI. quo nomine postmodum abjecto, à præfluyente flumine dicta est GELA. Ipse amnis Gela hodiè vulgò accolis *Fiume di Terra nuova* cognominatur, ab opido, quod ab ostio eius 10 passus in occidentem versùs distat. Immensum errarunt illi, qui eum fluvium voluerunt esse Gelam, qui, huius lateris maximus & totius insulæ longissimus, vulgò nunc vocatur *Salsi*. hic quidpe antiquorum est Himeræ; ut post patebit. Est equidem alius inter Terram novam & Camarinam amnis, vulgari vocabulo *Drillo*: verum hunc non esse Gelam inde colligo; quòd nimis propè ad Camarinam, potentissimam quondam urbem, accedit. Plinius, dicto lib. 111, cap. v 111, in mediterraneis refert *Gelanos*. Ptolemæo etiam ipsa
- 30 urbs Gela intus, ad x millia passuum à litore remota, collocatur. Haud tantum tamen intervalli fuisse, ex Diodori disco historiâ; quæ lib. xlii talis est: Μετὰ δὲ τὰς πόλιν Γέλας πορεύεις ὁ Ἀμίλκας, ὡς ἔχων τὸν ὁμώνυμον ποταμὸν τῇ πόλει κατεστρατοπέδωσεν. * * *. ὁ δὲ Διονύσιος ποῖς πόσις ὡς ἔγραψε τῆς πόλεως, κατεστρατοπέδωσεν ὡς ἔχων τὴν θάλασσαν. ἐπὶ οὗδε γὰρ μὴ διασπῶν τὴν γαλιαν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς τὸν ποταμὸν ἐρύμην ποιήσας, κατὰ γλῶσσαν αὐτῆς κατὰ θάλασσαν ἀγωνίζεσθαι. Μετὰ δὲ τὰς πόλιν πορεύεις εἰς τρία μέρη διείλεν: ἐν μὲν ἄγρῳ ποιήσας τῶν Σικελιωτῶν, οἱς περὶ τὴν πόλιν ἔχοντας, ὅτι τὸν χάρακα τῶν ἐναντίων πορεύεσθαι. τὸ δ' ἔπειρον ἄγρῳ συμμαχῶν κατέστησας, ἐκείλῳ δὲ, δεξιᾷ τὴν πόλιν ἔχοντας, ἐπείγεισθαι παρ' αὐτὸν τὸν αἰγιαλόν. αὐτὸς δ' ἔχων τὸ τῶν μοιδοφόρων συνῆγαγμα, διὰ τῆς πόλεως ὤρμησεν ὅτι τὸν τόπον, & τὰ μηχανήματα τῶν Καρχηδονίων ἐν. καὶ ποῖς μὲν ἰππεύσι περὶ γὰρ ἔπειτα
- 40 ἐπειδὴ ἴδωσι τὰς πύλας ὤρμησας, διαβλύει τὸν ποταμὸν, καὶ τὸ πεδίον καὶ διπλάζεισθαι. ποῖς δ' ἐπὶ ταῖς ναυσὶ περὶ γὰρ ἔπειτα, πρὸς τὴν τῶν Ἰταλιωτῶν ἐφοδὸν, τῇ παρεμβολῇ τῶν πολεμίων ὁπλιτευσας. ὁ δὲ αὐτῶν ποιησάντων τὸ ὡς ἔγγελλεν, οἱ μὲν Καρχηδόνιοι πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος παρεβόησαν, αἰετίζοντες τὰς ἐκ τῶν νεῶν δορυβάλλοντας, καὶ γὰρ ὅτι ὡχυρομένον τὸ μέρος εἶχον ἅπαν, τὸ ὡς ἔπειτα αἰγιαλὸν τῆς στρατιωτικῆς. οἱ δ' Ἰταλιῶται κατὰ τὸν ποταμὸν ὡς ἔχων τὴν θάλασσαν τὸ πᾶν διανύσαντες, ἐπείθεν τῇ παρεμβολῇ τῶν Καρχηδονίων, τὰς πλείους δὲ ὁρῶντες ὡς ἔβηθησαν ὅτι τὰς ναὺς. τὰς δ' ὅτι τὴν τῶν μέρους ὡς ἔβηθησαν πρὸς τὴν πόλιν, παρεβόησαν εἰς τὴν στρατιωτικὴν. Hoc est: Post hac Gelam petens Amilcar, ad cognominem fluvium castra locavit. Et postea: At Dionysius ubi ad urbem pervenit, juxta mare castra posuit. namque hoc unice agebat, ne copia distraherentur: sed indidem impetu in hostes facto, terrâ marique pugnam
- 50 ciceret. Post hac, pedestri exercitu in treis partes diviso, unum agmen Siculis attribuit: qui. lus mandat, ut, urbem ad sinistram pratergressi, hostium ibi vallum invadant. alterum, & sociorum auxiliis constitutum, urbe ad dextram relictâ, ad litus properare jubet. ipse cum mercenariorum manu per urbem eò loci pergit, ubi machinæ Carthaginiensium instructæ erant. equitatu vero præcipit, ut, simul ac pedestrium signa proferri viderent, transmissis flumine per campos sese explicarent. classiarius vero edixerat, quamprimum Italici sese inferrent castris hostium: classem uti admovent. Dum imperata singuli exsequuntur, Carthaginienses ad eam maximè partem, qua nullâ prorsus munitione castra juxta litus obfirmaverant, tutandam festi-

nant; & à descensu hostem prohibent. Eo temporis puncto Italici, totum illud juxta mare spatium emensi, ad castra Carthaginiensium grassantur. ubi plerosque ad naveis arcendum excurrisse deprehenderunt. Præsidio igitur, quod ad partis huius defensionem erat relictum, in fugam acto, in castra impressionem faciunt. Adparet ex his, urbem & ad dextram fuisse amnis ripam, & haud procul à mari, atque edito in loco. hinc etiam Callimacho, ut Scholia ad dictam Pindari Olympior. oden 11 referunt, vocatur τὸ Γέλα ποταμὸς ὑπὸ Κικέρωνος ἄνω, id est, urbs Gele flumini imminens. Atque inter prædictum opidum Terram novam & amnem ei cognominem in edito colle ccc circiter passibus ab ipso opido complura haud ita pridem antiquarum fabricarum conspiciantur monumenta: ipseque egomet columnam ibidem erectam vidi Corinthiaci operis & ingentis magnitudinis, cum epistylis amplissimo. infra opidum autem prope litus superioribus annis multa numismata cum inscriptione Hieronis ac Minotauri effigie, quæ Cretensum significabat coloniam, & item phialæ figulinæ vetustissimi operis repertæ sunt. Fazellus ex his rebus conjicit, vel potius suspicatur, antiquam hoc loco fuisse urbem Callipolim, quam Strabonem in litore Pachynum inter Lilybæumque referre existimat; quum hic nullum eius certum indicet situm. Ego verò antiquæ has esse reliquias Gelæ urbis judico; quam à litore remotam referunt Plinius pariter & Ptolemæus atque Diodorus. quam falsò Cl. Aretius ac Fazellus, & qui eos sequuti sunt, Licatam interpretantur; ut post patebit. Ad isthanc igitur Gelam quum Dionysius cum exercitu rogatu Gelensum à Syracusis venisset; castra ab eâ urbis parte, quæ orientem brumalem & mare prospectat, in litore posuit; Carthaginiensibus ab alterâ parte, quæ in occidentem versa est brumalem, itidem in litore castra sua habentibus. Siculi itaque Dionysii milites, urbem ad sinistram manum prætergressi, desuper ad Carthaginiensium vallum decurrerunt. Italici verò focii, urbe ad dextram relictâ, in litorali parte eadem Carthaginiensium castra invasere. Iam verò GELENSES illi sive GELOI CAMPI, Virgilio loco supra citato memorati, ab occidentali urbis parte siti sunt spatiosi, atque mirum in modum plani, inter prædictum Gelam & Naufriam amneis, 111 ferè passuum millibus à litore remoti: à quo continuo collium jugo arcantur. nam falsum est, quod Virgilius Aeneæ suo, hoc litus præternaviganti, adfinxit in hoc versu: 30

GELOI
campi.

Adparet Camarina procul, campique Geloi.

Sunt autem hi campi frumenti totius insulæ nobilissimi feracissimi. Urbem ipsam admodum fuisse magnam, clarè indicat idem poeta sequenti continuo hoc versu:

Immanisque Gela fluvit cognomine dicta.

Hinc etiam Callimachus, loco supra indicato, non πόλις, leviori ac magis vulgari vocabulo, adpellavit; sed ἄνω: quod non nisi in prægrandibus urbibus usurpatur. Errarunt igitur heic iterum, qui hoc versu immanem, non urbem, sed fluvium poetam intellexisse volunt. nempe, quia Gelam amnem interpretantur, ut ante dixi, eum, qui, totius insulæ longissimus, vulgò nunc apud Licatam vocatur *Sassì*. Ditionem quoque eius longè latèque fuisse diffusam, vel inde perspicitur, quod in mediterraneis *Palicorum lacus* xc tantum stadia, id est, xi circiter millia passuum ab Gelensum finibus abfuerint; teste Calliâ, apud Macrobius, Saturnalior. lib. v, cap. xviii; ut infra in explicatione Palicorum ostendetur: quum ipsi Palici ab ostio Gelæ amnis ad xlvi millia passuum absint. Atque hinc factum, uti suum haberent regem sive tyrannum Geleneses, bellaque cum finitimis Syracusanis gravia gererent. Sed ipsa urbs, postquam annos circiter cccviii stetisset, à Phintiâ, Agrigentinarum tyranno, diruta est; incolis in novam urbem, quam de se Phintiam adpellavit, traductis. de qua urbe mox plura dicam. Hinc Strabo, lib. vi: οὐτὲ γὰρ ἰμέραν ἐπὶ σωοικαμρίλιν ἴσμεν, οὐτὲ Γέλαν, οὐτὲ Καλλιπόλιν, οὐτὲ Σελινύνταν, οὐτὲ Εὐβοίαν, οὐτὲ ἄλλας πλείους. Hoc est: Non enim amplius à civibus incolis comperimus Himetram, non Gelam, non Callipolim, non Selinuntem, non Eubæam, non alias plures. 50

Extra urbem fuit quondam ὁ Ἀπόλλωνος ἀνδρείας χαλκοῦς, σφόδρα μέγας id est; APOLLINIS STATUA ærea mirandæ magnitudinis. Diodorus dicto lib. xiii: μετὰ δὲ ταῦτα ἰμίλλας ἐπὶ τὴν Γέλαν πορεύσθαι, ὡς δὲ τὸν ὁμώνυμον ποταμὸν τῇ πόλει κατεστραπτέδωκεν. ἔχονταν δὲ τῶν Γελῶων ἐκπὶς τὴ πόλεως Ἀπόλλωνος ἀνδρείαν χαλκοῦν, σφόδρα μέγαν, σὺν ἡσυνῆσαντες αὐτὴν ἀπέστειλαν εἰς τὴν Τύρον. Τῶν μὲν αἱ Γελῶες κατὰ τὸν τῆς θεῆς χερσὶ μὲν αἰνέθηκαν. οἱ δὲ Τύριοι, καὶ ὃν κερὸν ὕστερον ἔατο Ἀλεξάνδρῳ τῷ μακεδόνος ἐπολιόρκεντο, καὶ ὑβρίζοντες ὡς συαγωνίζεσθον

γωνιζόμενον τοῖς πολέμοις. Ἀλεξάνδρῳ δὲ ἐλόντι τὴν πόλιν, ὡς Τιμαίος Φησι, κατὰ τὴν ὁμολογίαν ἡμέραν καὶ τὴν αὐτῇ ὥρᾳ, ἐν ἣ καρχηδόνιοι τὸν Ἀπόλλωνα παρὰ Γέλαν ἐσύλησαν, σωίσθη τιμηθῆναι ἑστίαις καὶ προσόδοις καὶ μερίσταις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὡς αἶνον γενησόμενον τῇ ἀλώσει. Id est: Tum Gelam petens Himilcar, ad eiusdem nominis amnem castra posuit. Erat Gelensibus statua quaedam extra urbem aenea, mirae magnitudinis. hanc abreptam Tyrum Pœni miserunt. Gelenses autem ipsius dei oraculo quondam dedicarant. Sed Tyrii aliquanto tempore post, quum ab Alexandro Macedone obsidione premerentur, contumeliâ simulacrum adfecerunt, quasi pro hostibus pugnaret. Posteaquàm verò Alexander urbem cepit; eiusdem nominis die eademque horâ, ut Timaeus auctor est, quâ Carthaginienses sacrilegium in Apollinem apud Gelam commiserant, accidit, ut magnifico sacrorum munerumque adparatu deo Græci litarent, cuius scilicet beneficio urbem expugnassent.

Cæterum, Silius lib. xiii, ubi, populos Siciliæ enumerans, qui arma ad bellum Punicum secundum Romanis contulerunt, per flumina eorum situs, ad imitationem Virgilio, indicat, ita canit:

Venit ab amne trahens nomen Gela; venit Halesa;
Et qui presenti domitant perjura Palici
Pectora supplicio; Troianaque venit Acesta;
Quique per Aetnaos Acis petit aquora fines,
Et dulci gratam Nereida perluit unda:
Aemulus ille tuo quondam, Polypheme, calori,
Dum fugit agrestem violenti pectoris iram,
In tenuis liquefactus aquas, evasit & hostem,
Et tibi victricem, Galatea, immiscuit undam.
Nec non, qui potant Hypsâmque Alabimque sonoros;
Et perlucens splendenti gurgite Achatem;
Qui fontis, Vagedrusa, tuos, & pauperis alvei
Hipparin, ac facilem superari gurgite parco
Pantagiam, rapidique colunt vada flava Simathi.
Litora Thermarum, prisca dotata Camænâ,
Armavere suos, quâ mergitur Himera ponto
Aeolio.

In septemtrionali insulæ latere quamvis haud exigui etiam immemorati scriptoribus sint amnes; tamen, quia heic *splendenti*, sive *perlucens* gurgite dicatur esse *ACHATES*; nullum illic reperi, qui hoc epitheti meritò ac jure ferre possit. in orientali verò latere omnes nobiliores fluvii nomina antiqua apud auctores habent: quæ suprà explicavimus. in meridionali latere vix ullum immemorum reperias præter duos, inter modò expositos Hipparin atque Gelam: quorum alter minor, & Gelæ proximus, vulgò nunc dicitur accolis *Manumazza*; alter maior, & ex nobilissimis unus totius insulæ, *Drillo* nominatur; aquis, si quis alius, limpidissimis & aspectu maximè jucundis. quem ego ex eo argumento antiquorum illum Achatem esse conjecerim. De hoc amne ita Vibius: *Achates, Siciliae. ubi pari nomine lapillos generat, [lego, lapillus generatur,] unde gemmae fiunt.* Et Plinius, lib. xxxvii, cap. x: quod est de gemmis: *Achates in magna fuit auctoritate: nunc in nulla est. reperta primum in Sicilia, juxta flumen eiusdem nominis: postea pluribus locis: excedens amplitudine, numerosa varietatibus diversis mutantibus cognomina eius.* Item Solinus, cap. xi: *Achatem lapidem Sicilia primum dedit, in Achatis fluminis ripâ repertum, non vilem: quum ibi tantum reperiretur. quidpe interscribentes eum vene naturalibus sic notant formis, ut, quum optimus est, varias præferat rerum imagines. unde annulus Pyrrhi regis, qui adversus Romanos bella gessit, non ignobilis fama fuit: cuius gemma Achates erat, in quo viii Muse, cum insignibus suis singule, & Apollo tenens citharam, videbantur: non impressis figuris, sed ingenuis. nunc diversis locis adparet.* Hac de re ita Fazellus, Decad. i, lib. i, cap. iiii: *Achatem, in Achatis fluvio, nobis hodie incomperti, ripis inventum, prima omnium Sicilia prodidit. Et mox: Hunc lapidem, qui in Sicilia gignitur, quòd per varios colores interdum albæ vene transeunt, Græci leucachatem adpellant: à quo plerique Alicata urbi inditum fuisse id nomen, & Achatem fluvium amnem esse Salsum conjiciunt.* Ipse Fazellus postea, eiusdem decad. i lib. v, cap. iiii, à falsedine fluminis Salsi dictum docet esse adpositum opidum Alicatam, quod vulgò vocatur *Licata*: quia Græcorum ἀλικῶν Latinis est *salsum*. Ego verò, ut antè dixi,

ACHATES
fluvius.

dixi, mox infra certis irrefragabilibusque documentis demonstrabo, Salsum amnem esse veterum Himeram.

VAGEDRVSA
SA ANNIS.

Iam VAGEDRVSA annis, Silio loco proximè perscripto memoratus, is fuerit, quem inter Achatem & Gelam vulgò nunc *Manumuzzam* adpellari dixi. Ortelius, in Thesauro suo geographico, quum nesciret, quò hunc *Vagedrusam* referret, corruptum id esse adfirmavit vocabulum, ab genuino *Arethusam*. At quid hoc monstri? Silius illic populos Siciliae, ut antè dixi, enumerat, qui arma Romanis, quum Marcellus Syracusas circumfideret, contulerunt. Quomodò igitur *Arethusa* accolæ, id est Syracusani, quum ab Marcello obsiderentur, eidem socii belli esse potuerunt? Adparet sanè, vocabula heic locorum fluminumque magis quæsitâ, quàm rerum gestarum historias.

GELONIVM
stagnum; &
duo mirandi
fontes.

Porro apud Solinum, dicto cap. x i, ita scriptum est: *Gelonium stagnum tetro odore abigit proximanteis. Ibi & fontes duo. alterum si sterilis sumserit, fecunda fiet: alterum si fecunda hauserit, vertitur in sterilem.* Malè in vulgatis exemplaribus: *alter, si sterilis; & mox: vertitur in sterilitatem.* Eundem locum ab Solino mutuatus est Isidorus; apud quem lib. xiii, cap. xiii, ita legitur: *In Sicilia fontes sunt duo: quorum unus sterilem facundat; alter facundam sterilem facit.* Et paullo post: *Gelonium stagnum Sicilia tetro odore abigit proximanteis.* Vbi tamen vitiatum est vocabulum *Celomum*. Hodie neque stagnum neque fontes eiusmodi ulli in Sicilia noscuntur. In Gelenfi fuisse agro, ex cognomine stagni conijcere datur.

AGRIGENTVM
nrbs, quæ
antiq. OM-
PHACE.

Cæterò Gelam proximè quidem sequebatur *Phalarium castellum*; & inde *Himera fluvius*; *Phintia opidum*; *Ecnomus mons*, & in eo *Phalaridis castellum* *Dædalium*: tandemque *Agrigentum*. sed isthæc loca uti commodè ac ritè describi queant, antè dicenda erit urbs illa celebritate atque opulentiâ ingens, è *Ἀκράγας* *ACRAGAS* Græcis, Latinis *AGRIGENTVM* dicta. Memoratur auctoribus compluribus; sed maximè Thucydidi, Pindaro, Scylaci, Marciano Heracleensi, Polybio, Ciceroni, Virgilio, Livio, Ovidio, Diodoro, Straboni, Plinio, Silio, Ptolemæo, Diogeni, Solino, Porphyrio, itinerariis Romanis. Vulgò nunc vocatur *Gergenti*, & variantibus, more incolarum, vocabulis, *Girgenti*, ac *Giorgenti*. Plinius, lib. iii, cap. viii: *Opidum Camarina; fluvius Gelas: opidum Acragas; quod Agrigentum nostri dixerunt.* Ovidius, Fastor. lib. iii i.

Himeraque & Didymon, Agrigentaque, Tauromenonque.

Heic ni, *Acraganta* sive *Agraganta* scripsisse Ovidium, suspicari liceat; poetiâ licentiâ istud *Agrigenta* plurali numero metri causâ eum sinxisse, certum est; ut & *Himera*. sed & eius *Tauromenon* omnibus Græcis pariter atque Latinis auctoribus est *Tauρομήνιον*, *Tauromenium* sive *Taurominium*. Apud Virgilium atque Silium, quorum verba post citabuntur, legitur *ACRAGAS*. Ipsos ita scripsisse auctores, non verò *Acragas*, facillè equidem crediderim; quando ab eo demum factum videtur illud Latinorum *Agrigentum*. Opidani inde dicuntur Græcis *Ἀκράγαντινοι*, *ACRAGANTINI*: quo etiam Lucretius usus est lib. i. cæteris Latinis auctoribus sunt *AGRIGENTINI*. De ortu urbis eiusque nominis ita scribit Thucydides lib. vi: *Γέλαν δὲ Ἀντίφημος ἐκ Ρόδου καὶ Ἐντίμους ἐκ Κρήτης ἐποίκας ἀγαγόντες, κοινῇ ἐκτίσαν, ἔπει πύμῃσιν ἢ ποταμοῦ μετὰ τῶν Συρακούσων οἰκισιν. Ἐπει ἐγγύτατα ἐκτὼ καὶ ἑκατὼν μετὰ τῶν σφετέρων οἰκισιν Γελῶσι Ἀκράγαντα οἰκισαν, τῶν μὲν πάλιν διὰ τὴν Ἀκράγαντα πόλιν ἐνομάσαντες.* Id est: *Gelam Antiphemus à Rhodo & Entimus à Cretâ ducentes colonos communi operâ condiderunt, anno xlv post, quàm Syracusæ conditæ. Anno verò propè cviii à suæ urbis primordio Gelenfēs Acragantem condiderunt, à flumine denominantes urbem.* Marcianus Heracleensis, in *Περὶ πόλεως*

Μεγαρέως Σελινούτιος οἱ Γελῶσι ἐκτίσαν

Ἀκράγαντα.

Id est:

Megarenfēs Selinuntem condiderunt, Geloi verò Acragantem.

Gelam Olympiadis xxii anno iii conditam fuisse, id est, ante natum Iesum anno 10 cxc, supra ostensum est. Agrigentum igitur conditum fuit Olympiade xcvi, ante natum Christum annis circiter 10 lxxxiii. De nomine urbis idem testantur & alii auctores. Aelianus, Variar. historiar. lib. ii, cap. xxxiii: *Ἀκράγαντινος δὲ τὸν ἐπώνυμον τῆς πόλεως πόλιν οἱ παλαιὸι ὀνόμαζαν εἰκάς τινος ἦν.* Id est: *Acragantini cognominem urbi*

omnia et abunde suppeditant comoda, quæ solet mare adferre. Ambitus, verò ipsius tum natura tum arte egregie est munitus. in edificatus quidpe erus murus est in vertice rupis nudi prædurique saxi, & quæ suapte ingenio loci, quæ arte & industria hominum, præruptæ. Cingitur præterea & fluminibus. ad austrinum namque latus amnis fluit eiusdem cum urbe nominis. occidenti Soli & Africo oppositam partem adluit, qui nominatur Hypsa. Quæ ortum Solis æstivum urbs respicit, arx imminet; quæ ab exteriori parte voragine altâ atque inaccessâ circumdatur; intra verò muros venientis ab urbe uno aditu admittit. In summo vertice Minervæ ades visitur, & Iovis Atabyrii; sicut apud Rhodios. nam, quum Rhodiorum colonia sit Agrigentum, jure ac merito hic deus eodem nomine colitur atque apud Rhodios. Olympii quoque Iovis templum, eisi cultus magnificentia [rectius, operis consummatio] non accessit; magnitudine tamen incepti & amplitudine nulli ex Græciæ operibus est secundum. De his duobus fluminibus ita tradit Fazellus, Decad. 1, lib. VI, cap. 1: Decimo post Puntam albam milliario Agragæ fluvii ostium sequitur Polybio, Dragi vulgò hodiè dicti. Sed antequam ad ostii trajetum pervenias; ad sinistram adicula est divo Leoni sacra. Oritur ex collibus Raphadalis opiduli. unde delapsus, veteris Agrigentine urbis mœnia lambit; Dragique ibi nomen suscit: & sub ipsâ deinde urbe, in loco, qui Rucellus dicitur, fluvii sancti Blasii, qui & ipse urbem, quæ orientem spectat, ex collibus vicinis defluens præterlabitur, aquis receptis auctus mare ingreditur. Atqui disertè Polybius testatur, austrinum urbis latus amnem præterfluere eiusdem cum urbe nominis; id est, Acragantem: occidenti verò Soli & Africo oppositam partem adluere Hypsam. Huius igitur mentem auctoritatemque si sequaris; ò A-²⁰ κρηγας ποταμὸς, ACRAGAS amnis is erit, qui, ad IIII fermè millia passuum ab ortu urbem præfluens, vulgò nunc accolis vocatur Fiume di Gergenti; & Fiume di Santo Biagio; item, Fiume di Naro: quia ab huius nominis opido profluit. ò δὲ Ὑψας ποταμὸς, HYPsas, sive, si Latino ore Græcum vocabulum formare velis, HYPsa fluvius erit ille ab occidentali urbis latere Fiume Drago. Rectius itaque Aretius, qui in suâ Siciliæ Chorographiâ ita scribit: Duo sunt fluvii, ipso in exitu conjuncti, quibus antiqua urbs septa est: Draco unus; alter S. Blasii. qui ubi conflunt, unus erat Agragas. Rectè, inquam, Aretius minorem Dragum in maiorem S. Blasii amnem defluere, huiusque ostio mari adfundi, tradidit. Atque ab hoc meritò, ut maiori flumine, urbs denominata fuit. In huius item aquas convenit illud, quod Empedocles tribuit A-³⁰ craganti epitheton, in carmine ad Agrigentinos composito: quod Diogenes Laërtius refert lib. VIII, in vitâ eius.

ACRAGAS
amnis.

HYPsa fluvius.

Ὁ φίλοι, οἱ μὲν ἄν κατὰ ζῶντος Ἀκράγαντος
ναίειν ἂν ἀκράγας πόλεως.

Id est:

O amici, qui magnam urbem juxta fluvium Acraganta
Habitatis, in summitate civitatis.

E diverso autem alter ille, nomine Dragus, ut tenuis est, sic purissimis atque perlucidis aquis. Ptolemæus in eo erravit, quod Hypsam hunc Agrigentinum suo sibi ore in mare effundi putavit: quum id de alio Hypsâ narraretur; de quo infra suo loco dicam. Addit porro dicto carmini Diogenes hoc scholium: Μέγαν δὲ τὴν Ἀκράγαντα εἰπεῖν φασι, ἐπεὶ μυριάδες αὐτὸν κατέκωυ ὀγδοήκοντα. ὅθεν τὴν Ἐμπεδοκλείᾳ εἰπεῖν, τρυφάντων αὐτῶν Ἀκράγαντιναι τρυφῶσι μὲν, αἷς αὐτῶν ἐπιδανέμενοι. οἰκίας δὲ καὶ σκευὰς ζόνται, αἷς πάντα τὸν χρόνον ἐισωσόμενοι. Id est: Amplam autem urbem Agrigentum dixisse eum aiunt, quod eam LXXX hominum millia incoherent. unde & Empedoclem, ipsis deliciis vacantibus, dixisse ferunt; Agrigentini deliciis quotidie ita se dedunt, ac si castino die morituri: domos verò ita exstruere, quasi æternum victuri. Sed opulentiam simul & luxum Agrigentinarum eorumque urbis magnificentiam pluribus describit verbis Diodorus, lib. XIII. quæ huc transcripsisse haud alienum fuerit. Κατ' ἐκείνης δὲ τὸς καιροὺς, inquit, πλὴν τῆς χώρης καὶ πλὴν πόλεως τῶν Ἀκράγαντινων συνέβαιναν Ὀδαμονίας ὑπάρχειν πόλιν. 50 πλεῖς ἦς οὐκ ἀνόμοστον μοι φαίνεται διελθεῖν. Καὶ γὰρ ἀμπέλωνες, πῆς μετέχει καὶ τῶ καλλεῖ διαφύροντες, καὶ τὸ πλεῖστον τῆς χώρας ἐλαίαις κατέφυτον. ἐξ ἧς παμπληθὴς κομίζεσθαι καρπὸν ἐπώληεν εἰς Καρχηδόνα. οὕτω γὰρ κατ' ἐκείνης τὸς χρόνους τῆς Λιβύης πεφυτμένους, οἱ πλὴν Ἀκράγαντινῳ νεμόμενοι, τὸν ἐκ τῆς Λιβύης αὐτοφυεῖς πλεον, εἰς αἰσῶν πῶς μετέχουσιν ἐκκεκλήντο. πολλὰ δὲ τοῦ πλεον παρ' αὐτοῖς διαυδρεῖ σημεῖα. πλεῖς ἦν οὐκ αἰσῶν ἐπὶ βραχεία διελθεῖν. Ἡ γὰρ τῶν ἱερῶν καὶ σκευῶν, καὶ μάλιστα ὁ τοῦ Διὸς νεῶς, ἐμφαίνει πλὴν μεγάλῳ πρεπειῶν τῶν τῶν αὐθιγῶν. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἱερῶν τὰ μὲν καπκαύθη, τὰ δὲ πλείους καπκαύθη, διὰ τὸ πλεοναῖς ἡλαιναι

parietes usq; templa producant; aut columnis adeis complectantur: utriusque structurae genus huic fano inest. quidpe una cum parietibus columna adsurgunt: rotunda extrinsecus, sed quadrata intus formâ. Ambitus harum ab exteriori parte xx pedes habet: tantâ strigum amplitudine, ut corpus humanum inferere se apte queat. intrinsecus vero xii pedes continet. Magnitudo porticum & sublimitas stupenda est. in quarum parte orientali Gigantum confictus est: celaturâ, magnitudine, & elegantia operis excellens. ad occasum Troie expugnatio efficta est: ubi heroum unumquemque est videre, ad habitus sui formam elaboratè fabricatum. Lacus etiam fuit illâ tempestate extra urbem manu factus, vii stadiorum ambitu, & profunditate xx cubitorum. in quem derivatis aquis, mirâ quadam arte effecerant, ut omnis generis pisces magnâ copiâ illic haberentur ad publicos conviviorum adparatus. Frequentes illic olores, aliæque magno numero vo. 19 lucres: quæ magnâ spectatores voluptate adsciebant. Fastum & delicias civitatis etiam sepulcrorum magnificentia declarat. quorum nonnulla equis, in certamine quondam probatis exstructa: quadam aviculis, quæ domi à virgunculis ac pueris alebantur, concinnata fuere. eaque suâ ætate etiam Timæus se vidisse testatur. & proximâ ante hanc Olympiade, quæ nonagesima secunda est, [cuius res gestas narrat.] Exenctum, Olympicis victorem, magnifico in vectum curru in urbem, bigæ ccc albis equis omnes Agrigentina festivâ pompâ comitabantur. In summâ, à pueris inde usque delicata illis vitæ ratio, vestitusque opido quàm mollis. aurumque gestare, & ex auro argentoque strigiles & lecythos in usu habere, mos illis erat. Ditißimus verò omnium inter Agrigentinos eo tempore Gellia erat. Is compluribus domi suæ diversoriis ad excipiendos hospites exstructis, ad portas janitores constituit; quibus imperatum erat, ut, quoscumq; 20 viderent advenas, ad hospitium invitarent. Exemplum hoc etiam alii imitati fuere; quibus prisco more humaniter ac benignè cum hominibus versari studium erat. Idcirco Empedocles hunc ad modum de illis canit:

Hospitibus sancti portus, sine labe malorum.

Contigit aliquando, ut 10 illuc equites à Gelâ hibernâ tempestate, ut Timæus lib. xv memorat, diverterent. hos omnes liberaliter ille suscepit: & confestim singulis chlamydes tunicasque, ex arcis depromtas, distribuit. Nec verò Gellia tantum, sed multis quoque aliis Agrigentinis tanta opum magnificentia contigit. Antisthenes sanè, cui Rhodo cognomentum, quum nuptias filie perageret, crveis, in suis quosque vicis, liberali convivio excepit: & ut plusquàm 100000 sponfam paria comitarentur, procuravit. Ad hæc non tantum equites opidani, sed & vicinis quo- 30 que locis multi ad nuptias accersiti, pompæ frequenti novum nuptiam deduxerunt. Summa igitur ista civitatis opulentia effecit, ut tanto Agrigentini luxu diffuissent. usque adeò etiam, ut brevi post, licet exitiali obsidione pressi, decreto tamen publico sciscerent, ne quis in excubiis pernoctantium plusquàm culcitram, peristroma, gausape laneum, & duo cervicalia haberet. Quæ quum durissima lecti sternendi ratio ipsis fuerit; facile hinc æstimare licet, quantus in reliquâ vitâ luxus apud eos invaluerit. Hactenus Diodori verba. quæ eò pleniora huc referre consilium fuit, quò non tantum huius urbis magnitudo, celebritas atque opulentia; sed & totius insulæ luxus atque magnificentia inde dignosci possit. quidpe si hæc fuere apud Agrigentinos, opibus atque potentiâ à Syracusanis secundis; quid apud ipsos fuisse Syracusanos censeas? Omnia scilicet supra fi- 40 dem. Templorum nonnulla etiam Cicero refert, in Verrem lib. iiii. Quid? Agrigenti, inquit, nonne eiusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, Aesculapii religiosissimo fano sustulisti? Quod iste, iudices, quum clam fecisset; quum ad suum scelus illud furtumque nefarios quosdam homines, improbos, duces, atque adjuutores adhibuisset; vehementer commota civitas est. Vno & eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium victoriæ, testimonium societatis, requirebant. Itaque ab illis, qui principes in eâ civitate erant, precipitur & negotium datur quæstoribus & adilibus, ut noctu vigiliis agerent ad adei sacras. etenim iste Agrigenti (credo, propter multitudinem illorum hominum, atque virtutem, & quòd cives Romani, viri fortes ac strenui & honesti, permulti in illo opido, conjunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis 50 vivunt, ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quæ placebant. Herculis templum est apud Agrigentinos, non longè à foro, sanè sanctum apud illos & religiosum. ibi est ex ære simulacrum ipsius Herculis, quo non facile quidquam dixerim me vidisse pulcrius; usque eò, iudices, ut rictus eius ac mentum paullo sit attritius; quòd in precibus & gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. Hodièque templorum veterum ingentes heic atque permultæ reperiuntur reliquiæ; maximè ab eâ urbis hodiernæ parte, quâ ortum solis hiberni spectat. ubi unius atque alterius templi

- templi omnes ferè adhuc conspiciuntur columnæ, suo ordine, quo olim positæ fuerunt, erectæ. Atque adeò nullas per omnem insulam antiquitates reperisse me hisce comparandas, fateor. Sed singularum ad hanc urbem fabricarum situs atque monumenta cui cognoscere libeat; is adeat huius urbis descriptionem, quam doctissimus Fazellus rerum suarum Siculæ. dictæ decad. i. lib. v. cap. i. inseruit accuratissimam. nobis sufficit, magnitudinem, frequentiam, opulentiamque eius generatim indicasse. Cæterò Diodorus longè aliud multoque antiquius huic urbi adscripsit primordium in libro i i i i. Δαίδαλος δὲ, inquit, τῷ Κώκαλῳ καὶ πῆς Σικανῶς διέτριψε πλείω χρόνον, θάυμαζέμεν ἐν τῇ κατὰ τὴν πύλιν ὑπερβολῇ. κατὰ δὲ τὴν νῦν Ἀ-
 10 προγωνίαν ἐν τῷ Καμιμῷ καλαμῶν πλὴν θῆτι πέτρας ἔσαν περὶ ὅλην κατασκευαστὴς, καὶ παντὶ ὡς ἐκείας ἀνάλαπν. συνέργησε καὶ σκελετὰ καὶ ἀνάστασιν αὐτῆς φιλοπρήσιας, ἐπὶ οὗ διώ-
 δου διὰ γ' ἢ δ' αὐθιγῶν Φυλάττειδης. διόπερ ὁ Κώκαλῳ ἐν ταύτῃ πειρήσας τὰ βασιλῆα, καὶ τὰ χε-
 ματα καταλήξεν, αἰάλωντον ἔχεν αὐτὸν διὰ τὸ θῆναι ἔργα. Id est: Dædalus apud Cocalum
 & Sicanos multum temporis transegit; & apud omnes ob artis excellentiam in magnâ fuit ex-
 istimatione. nam & in eo, qui nunc Agrigentinus dicitur ager, apud Camicum urbem in rupe
 construxit omnium munitissimam, & vi nullâ expugnandam. tam arctum quidpè & flexuosum
 eò fecit aditum, ut à trium aut quatuor hominum presidio defendi possit. Ideoque regiam in eâ
 Cocalus exstruxit; opesq; inibi reconditas, per hanc architecti solertiam facile tutas, conservavit.
 Non ipsam urbem, quanta postea longè latèque patuit; sed arcem tantum. de qua
 20 ita Polybium audivimus referentem: Ἡ δ' ἀρχὴ τῆς πόλεως ὑπερέκειται κατ' ἀντὶς θορυαῖ
 αἰάπλως, καὶ ὥστε τὸ ἔξωθεν θηροφάνει ἀπερίττω φάραγγι περιεχομένη. καὶ δὲ τὸ ἐντὶς μίαν ἐχουσα
 περὶ ὅλην ἐκ τῆς πόλεως. Id est: Quâ ortum Solis æstivum urbs respicit, arx ei imminet; quæ ab
 externâ parte voragine altâ atque inaccessâ circumdatur; intra verò muros venientis ab urbe
 uno aditu admittit. Nempe hic est ille arctus atque flexuosus aditus, qui trium vel quatuor
 hominum presidio custodiri poterat. Ea igitur Agrigentinae urbis pars, quæ postmodum
 Arx adpellata, jam xxv circiter annis ante Troianum bellum condita fuit. Sed quo
 nomine? Diodorus enim quamvis πλιν, id est, urbem eam adpellaverit, tamen nomen
 eius proprium nullum adposuit. Apud Pausaniam in Arcadicis ita scriptum reperio: ΟΜΦΑΚΕ,
 καὶ Δωριέων ἐς Σικελίαν ἐξοικισθέντων, Ἀντιφθιμῶ, ὁ Γέλας οἰκιστὴς, πόλιν Σικανῶν Ὀμφάκην, epidum Sica-
 30 πορθήσας, μετακίνησεν ἐς Γέλαν ἀρχαῖον ἀπὸ Δαιδάλου πεποιημένον. Id est: Quam Dorienſes in
 Siciliam transmigrarent, Antiphemus, is qui Gelam coloniam deduxit, Omphace Sicanorum
 opido direpto, simulacrum à Dædalo fabricatum Gelam deportavit. Et in Bœoticis: Παρὰ
 δὲ Γελαίᾳ σκὴ οἶδα ὑπὸ λειπῶν ὄντα τῶν Δαιδάλου. πῆς γὰρ αἰάπλῳ ὑπὸ Ἀργείων ἐς τὸ Ἡρώιον,
 καὶ ἐς Γέλαν τὴν ἐν Σικελίᾳ νομιζομένην ἐξ Ὀμφάκης, ἀφανισθῆναι σφισιν ὁ χρόνος καθέστηκεν
 αἰὶν. Id est: Præter hæc nulla, quod sciam, jam reliqua sunt Dædali opera. nam quæ in Iuno-
 nis templo dedicavit Argivi, & quæ in Siciliâ ab Omphace Gelam deportata fuisse, cuncta tem-
 poris abolevit diturnitas. Hoc opidum Ὀμφάκη, ΟΜΦΑΚΕ, quia nulli aliorum scri-
 ptorum memoratur, tum quia simulacrum illud in eo opus fuit Dædali; nihil sanè
 40 verè est similis, quàm Cocalum hoc voluisse, ut eximii artificis eximium mo-
 numentum in novâ suâ regiâ unâ cum regiis opibus collocaretur; nempe in eâ, quæ,
 ab ipso Dædalo exstructa, postmodum Agrigentinae urbis fuit arx: hancque ab ini-
 tio, antequàm à Græcis occuparetur, dictam fuisse Omphacen. Virgilius nisi multa
 opida, adeoque pleraque, Aeneæ rebus gestis inferuisset, quæ post huius tandem
 tempestatem condita fuisse constat; hanc Cocali regiam Omphacen respexisse vi-
 deri poterat Aeneid. lib. iiii; ubi Aeneam de suâ ad Siciliam navigatione ita loquen-
 tem introducit:

Hinc altis cauteis projectaque saxa Pachyni
 Radimus: & fatiſ numquàm concessa moveri,
 Adparet Camarina procul, campique Geloi,
 Immanisque Gela fluvii cognomine dicta.
 Arduus inde Agragas ostentat maximè longè
 Manias magnanimum quondam generator equorum.

Quem locum, ut pleraque alia Virgilio, imitatus Silius lib. xiiii:

Altor equorum
 Mille rapit turmas, atque hinnitibus aëra flammis,
 Pulverem volvens Agragas ad mania nubem.

Cæterum ut Syracusis nunc ea tantum veteris urbis pars mœnibus cincta est, incolisque frequentatur, quæ quondam Insula & arx erat; pars scilicet universæ urbis quinta, eaque omnium reliquarum minima: sic Agrigenti quoque ea dumtaxat urbis antiquæ portio muris cincta incolitur, quæ olim, à Dædalo condita, Omphace dicebatur; postea verò, ipso Agrigento à Gelenibus condito, A R X eius facta est. nam olim, quum c c hominum millibus habitaretur, ad ipsos usque Acragantem Hypsamque amneis pertingebat. quod suprâ è Polybii disertissimis verbis cognovimus. unde & istud Diodori, in dicto lib. x i i i, quum urbs à Carthaginienibus obsideretur: Ἰμίλκας δὲ, χάσας τὸ πᾶν πειρὸν μέχρι τῆς πόλεως, ἐπέστησε πάσας τὰς μηχανὰς καὶ καθ' ἡμέραν προσβολὰς ἐποιεῖν. Id est: Himilcar, fluvio juxta urbem aggeribus ad mœnia usque obstructo, machinas statim omnes admovet, & de die in diem oppugnationem urget. Eminentissima autem nunc totius urbis pars, quæ & ipsa præruptâ crepidine cingitur, est antiquorum illa ἱερὸς, ut ait Polybius, κορυφή, ἢ τὸ ἅ Ἀθλῶας ἱερὸν ἐκλίσσε, καὶ διὰ τὸ Ἀθλῶας, id est, arcis summus vertex, in quo Minervæ sanum exstructum erat, & item Iovis templum Atabyrii. unde etiam à potiore illo templo dictus est ὁ Ἀθλῶας λόφος, COLLIS MINERVÆ. Diodorus eodem loco paullo antè: Ἄμα δὲ τῶν ἐμειώσαν καὶ εἰς πρὸν Ἰμίλκα συμμαχίαν τῶν Καμπανῶν, πρὸς ὁκακισίαν ὄντις. οὗτοι δὲ κατὰ τὸν πᾶν τὴν πόλεως λόφον, τὴν Ἀθλῶαν μὲν ὀνομάζοντες, κατὰ δὲ τῆς πόλεως ὁφθαλμῶς κείμενοι. Hoc est: Cum his simul mercenariam Agrigentinis operam locabant, qui cum Himilcare prius militaverant, Campani, numero circiter 10000. Hi collem urbi imminentem, quem Athenæum, id est Minervium, vocant, percommodo sanè situ, occupant. Aditus igitur ille, arcus, flexuosus, in saxo excisus, & ad haud modicam altitudinem depressus, quo urbem nunc à Lilybæo & illâ insulæ parte venientes ingrediuntur, haud dubiè is est, quem olim Dædalus fecit; teste Diodoro: quo agrè duo jumenta sibi invicem obvia commeari possunt. Ad huius similitudinem postea (nam illum unicum tunc fuisse, testantur Polybius atque Diodorus) alius ille factus est ab orientali urbis parte, quâ Licatam & Terram novam versus itur.

Cæterum urbs hæc tam magna, tam potens, tamque magnifica à dictis tandem Carthaginienibus expugnata simul & direpta dirutaque fuit, Diodorus, eodem loco postea: οὐδὲ Ἰμίλκας τὰ ἱερὰ καὶ τὰς οἰκίας συλῆσας καὶ Φιλοκίμους ἐρευνήσας, ποιῶντων 30 ὠφελίαν Συνηροισιν, ὅσω εἰς ἐπὶ ἐρχέμεναι πᾶν εἰκαδὶ μίλιν ὑπὸ αἰσθάνῃ ἐκείνῳ μεμειωμένων, διατρήτην δὲ διὰ τῆς κλίσεως γρηγορήσειν, παρὰ τὴν πόλιν δὲ ἔχοντων τὴν τότε ἑλκιδίων πύλιν. Id est: Himilcar templis atque domibus accuratâ inquisitione dissolutis, tantum ex prædâ emolumentum contraxit, quantum facile æstimari potest urbem à ducentis hominum millibus habitatam, & numquam à primordiis suis direptam, & omnium propè Grecarum civitatum tunc opulentissimam, possedisse. De Agrigentinis, qui ex urbe, dum caperetur, profugerunt, ita paullo antè narrat: οὗτοι μὲν οὐκ ἄσφαλῶς διασώζοντες εἰς Γέλας, ὕστερον εἰς Λεοντίνους κατήκοντο, Συρακυσίων αὐτοῖς δόντων πᾶν πᾶν τὴν εἰρήνην. Id est: Atque hæc quidem profugorum turba incolumis Gelam pervenit. ac Leontinorum deinceps urbem beneficio Syracusanorum habitandam accepit. De ipsius urbis destructione ita postea: Ἰμίλκας δὲ 40 ἐκ τῶν μιλῶν πολιορκήσας τὴν πόλιν, καὶ μικρὸν πρὸς τῆς χειμερῆνης τροπῆς κυρδύσας αὐτῆς, ὅσην δὲ καὶ κατέσκαψεν, ὅπως αἱ διώμαεις ἐν ταῖς οἰκίαις πρὸς χειμᾶσιν. * . * . Τοῦ δ' ἔτους διελθόντος, Ἀθλῶας μὲν ἤρχεν Ἀλεξίας, * . * . κατὰ δὲ τὴν Σικελίαν Ἰμίλκας δεχομένη τὴν ἑρπύνην πᾶν τὴν Ἀκράγαντινὴν πόλιν κατέσκαψε, τῶν δ' ἱερῶν ὅσα μὴ καλῶς ὑπὸ τῆς πόλεως ἰδοὺ διεφείδοντο, τὰς γλυφὰς καὶ τὰς ἀεικτοῦρας εἰργασμένας ἀνέκοιψεν. Id est: Himilcar, quum, post vii mensium obsidionem, paullo ante hibernam solis conversionem urbe potitus esset, non statim eam evertit: ut milites in ædibus hibernare possent. Et postea: Exeunte illo anno, Athenis summum magistratum cepisset Alexias. Aliquanto post: In Siciliâ verò Himilcar, in- 50 eunte vere Agrigentini urbem funditus evertit. templis autem, quæ non prorsus igni vastata erant, sculpturas & exquisitiorem ornatum detraxit. Annus hic fuit quartus Olympiadis xcii; ante natum verò Iesum annus cccv. Quando Agrigentini in pristinam patriam postliminio reverterint, nusquam Diodorus adnotavit: quamquam alioquin nonnullas urbeis, ab iisdem Carthaginienibus eodem bello vastatas, Dionysium Syracusanum instaurasse, incolisque frequentasse, tradat lib. x i i i. Tamen xl annis post jam iterum celebrem incolisque frequentem fuisse, ex libro eius x v i disco: ubi Dion præcipuas Siciliæ urbeis ad liberandam à Dionysii Iunioris tyrannide Syracusarum urbem socias habuit. Εἰς τὴν πόλιν δὲ, inquit ille, τοὺς τε 50 ἀκράγαντινους

Ἀκράγαντινους καὶ Γελώας καὶ Ἰνᾶς τῶν τῶ μεσόγειον οἰκόντων Σικανῶν καὶ Σικελῶν, ἐν δὲ Καμα-
 ρινῶν πελάγῃ συναλῆσαι τοὺς Συρακυσίους, περὶ γὰρ ὅτι τῶ καταλύσει τῆ τυραννίης. Id est:
 In transitu Agrigentinos atque Gelaenses, nonnullosque de Sicanis ac Siculis, mediterranea inco-
 lentibus, item Camarinensibus, ad liberandum communi ope Syracusanos adhortatus, sibi junxit:
 cumque his ad pellendum tyrannum perrexit. Factum hoc, ut ipse tradit Diodorus, Aga-
 thocle summum Athenis magistratum obtinente; ante natum Christum anno ecc-
 LVII. Atque hinc tanta eorum iterum fuit potentia, uti XLIII annis post, summum
 gerente Athenis magistratum Nicodoro, adscitis in societatem Gelaensibus Mella-
 nensibusque, Syracusanos ab Agathoclis oppressione liberare conarentur: ut au-
 ctor est idem Diodorus, lib. XI. & V post annis, Demetrio Phalerensi summum
 obtinente Athenis magistratum, etiam principatum insulae adfectarent, concitatis
 contra dictum Agathoclem omnibus reliquis civitatibus. Hinc etiam postea, bel-
 lo Punico secundo, quum Romanus exercitus, Marcello duce, Syracusas, totius
 insulae caput, obsideret, Carthaginienses Agrigentum, ceu arcem belli, occupa-
 runt; ut auctor est Livius lib. XXXIII: atque inde, etiam captis jam Syracusis, Ro-
 manis nonnihil negotii facesserunt; ut idem tradit auctor lib. XXV. Celebritatem
 inde perpetuo servavit ad posteriora etiam tempora. Cicero, dicto in Verrem lib.
 III: Etenim Agrigenti (credo, propter multitudinem illorum hominum atque virtutem, &
 quod cives Romani, viri fortes ac strenui & honesti, permulti in illo opido, conjunctissimo animo
 cum ipsis Agrigentinis vivunt, ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quae place-
 bant. Et, sub Tiberio imperatore, Strabo lib. VI: τῶν δὲ λοιπῶν τῆ Σικελίας πόλεων ἢ μὲν
 παρὰ τῆ Παρυσίας πρὸς τὸ Λιλυθαίων δήκον, ἐκτέλειται τελεῖως, ἔχον ἰνὰ σώζειν τὴν δεχάειον κα-
 τοικίαν· ὡν καὶ Καμαρίνα, ἀπὸ Συρακυσίων. Ἀκράγας δὲ, Ἰώνων ἔσται, καὶ τὸ Ἰκνέιον, καὶ
 Λιλυθαίων, ἐν συμφορῇ. Id est: De reliquis Siciliae lateribus id quod à Pachyno ad Lilybentum pro-
 tenditur, prorsus desertum est. vestigia dumtaxat antiquorum quaedam opidorum restant. ex qui-
 bus & Camarina fuit, Syracusanorum colonia. Agrigentum, Ionica colonia, & navale eius, ac
 Lilybentum adhuc supersunt. Et C I O circiter annis post Tiberium, Constantinus in
 Themat. orientalis imperii lib. II, themate Siciliae: Ἐχὼ δὲ πόλεις ἡ Σικελία ὁπότε μὲν
 τῶν Συρακυσίων, καὶ τὸ καλὸν Ταυρομένιον, καὶ τὸν Ἀκράγαντα, & τὰς λοιπὰς πόλεις τὰς
 μὲν ἡρωικὰς, τὰς δὲ κρατερὰς πρὸς τῶν Σαρακηνῶν. Id est: Insignes urbis Sicilia ha-
 bet, Syracusam, Tauromenium, & Agrigentum, & reliquas civitates, partim desolatas, partim
 à Saracenis occupatas. Hodieque inter celeberrima insulae opida merito computatur,
 ob civium frequentiam, agrique fertilitatem.

τὸ Ἰκνέιον NAVALE, sive, ut Ptolemæus vocat, τὸ ἐμπόριον τῆ Ἀκράγαντινῶν, EMPOR-
 IUM Agrigentinarum, quod citra Hypsam refert Ptolemæus, ad Acragantis flu-
 vii fuit ostium. ex quo porticum saxorumque quadratorum vestigia solum relicta in litore, se-
 miobruta, molis instar, suâ ætate superfuisset testatur Fazellus. Locum fuisse olim etiam
 Strabonis tempestate celebrem, ex verbis eius proximè citatis patet.

40

CAP. XVI.

Himera fluvius. Ecnomus mons. Dedalium castellum. Phintia
 urbs. Phalarium castellum.

A Grigento opido haftenus exposito, tempus nunc fuerit, uti ὁ Ἰμέρας ποταμός,
 id est, HIMERA amnis, quoque dicatur. Ptolemæus: Ἰμέρας ποταμὸς ἐκβολαί, HIMERA
 Ἰμέρας ποταμὸς ἐκβολαί, Ἀκράγαντινῶν ἐμπόριον, Ἰψα ποταμὸς ἐκβολαί, Ἡράκλεια. Hoc
 est: Hipori fluvii ostium, Himera fluminis ostium, Agrigentinarum emporium, Hypsæ amnis
 ostium, Heraclea. Expositione horum locorum atque fluminum in gradus atque scrup-
 50 pulos Himera id Ptolemæo intelligitur esse flumen, quod, omnium totius Siciliae
 maximum, vulgò nunc accolis ab rei argumento vocatur Salsi. Atque huc alii
 etiam gravissimi consentiunt auctores, Polybius, Livius, Diodorus, Strabo, &
 alii. Diodori verba lib. XVI: Ἀγαθοκλῆς δὲ πωθανόμενος τοὺς Καρχη-
 δονίους πῶν ἔκνομον καλὸν λόφον ἐν τῇ Γελωίᾳ καταληφέναι, διέγνω πάση τῇ δυνάμει
 διαγωνίσασθαι. * * * * * Μάλιστα δ' Ὀλαβεῖτο πρὸς τῆς τῶν Γελῶν πύλης,
 πωθανόμενος, ἐν τῇ τῶν χάρα πάσης εἶναι τὰς τῶν πολεμίων δυνάμεις. * * *

S 3

En de